

3.2 Інвестиційний клімат агропромислового комплексу України в умовах сьогодення та повоєнні перспективи

Анотація. У статті було розглянуто трансформацію привабливості галузі від докризової стабільності до умов повномасштабного вторгнення та початку відбудови. На основі статистичних рядів, інфографіки та експертних оцінок досліджено вплив політико-економічних ризиків на динаміку експорту. Проаналізовано попит на землю, виявлено його зростання в поточному році. Досліджено можливості та переваги впровадження цифровізації: платформ точного землеробства, блокчейн-ланцюгів постачання та агродронів, що істотно підвищує прозорість операцій, знижує інформаційну асиметрію та формує новий рівень довіри інвесторів. Запропоновано комплекс рекомендацій, що охоплює нормативно-правові ініціативи, інструменти хеджування та підтримки інновацій.

Ключові слова: *інвестиційний клімат, агропромисловий комплекс, післявоєнне відновлення, цифровізація АПК, точне землеробство, блокчейн-ланцюги постачання, агродрони, капітальні інвестиції*

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України, будучи ключовим елементом національної економіки, зіткнувся з безпрецедентними викликами через повномасштабне військове вторгнення, що призвело до значних руйнувань та погіршення інвестиційного клімату. Руйнування інфраструктури, порушення логістики та виробничих процесів спричинили відтік капіталу, робочої сили та зростання ризиків для інвесторів. Водночас, стратегічне значення АПК для продовольчої безпеки України та світу обумовлює необхідність розуміння перспектив його відновлення після війни, що потребує аналізу особливостей агропромислового сектора та визначенні ключових факторів, що впливатимуть на його сталий розвиток, залучення інвестицій та підтримки конкурентоздатності після перемоги.

Метою статті є комплексне дослідження інвестиційного клімату агропромислового комплексу України в умовах військових дій та в післявоєнний

період з метою виявлення ключових чинників, що стримують або сприяють залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, а також формулювання практичних рекомендацій для підвищення привабливості сільськогосподарського сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах повномасштабної війни в Україні агропромисловий комплекс опинився перед безпрецедентними викликами: руйнуванням інфраструктури, порушенням логістичних ланцюгів і значним зростанням політичних та економічних ризиків. Водночас АПК залишається стратегічним сектором української економіки, здатним забезпечити продовольчу безпеку країни та виступати драйвером експорту. Вирішення завдання відновлення та подальшого розвитку галузі потребує чіткого розуміння як поточної, так і перспективної інвестиційної привабливості сектора.

Інвестиційний клімат є багатограним та складним економічним явищем, що відображає сукупність політичних, соціальних, економічних, правових та інституційних факторів, які впливають на привабливість країни, регіону чи окремої галузі для здійснення інвестицій. У своїй сутності, сприятливий інвестиційний клімат створює умови, за яких інвестори відчують впевненість у збереженні та примноженні свого капіталу, що стимулює приплив інвестицій, економічне зростання та підвищення добробуту суспільства. Структура інвестиційного клімату є багаторівневою та включає різноманітні взаємопов'язані елементи.

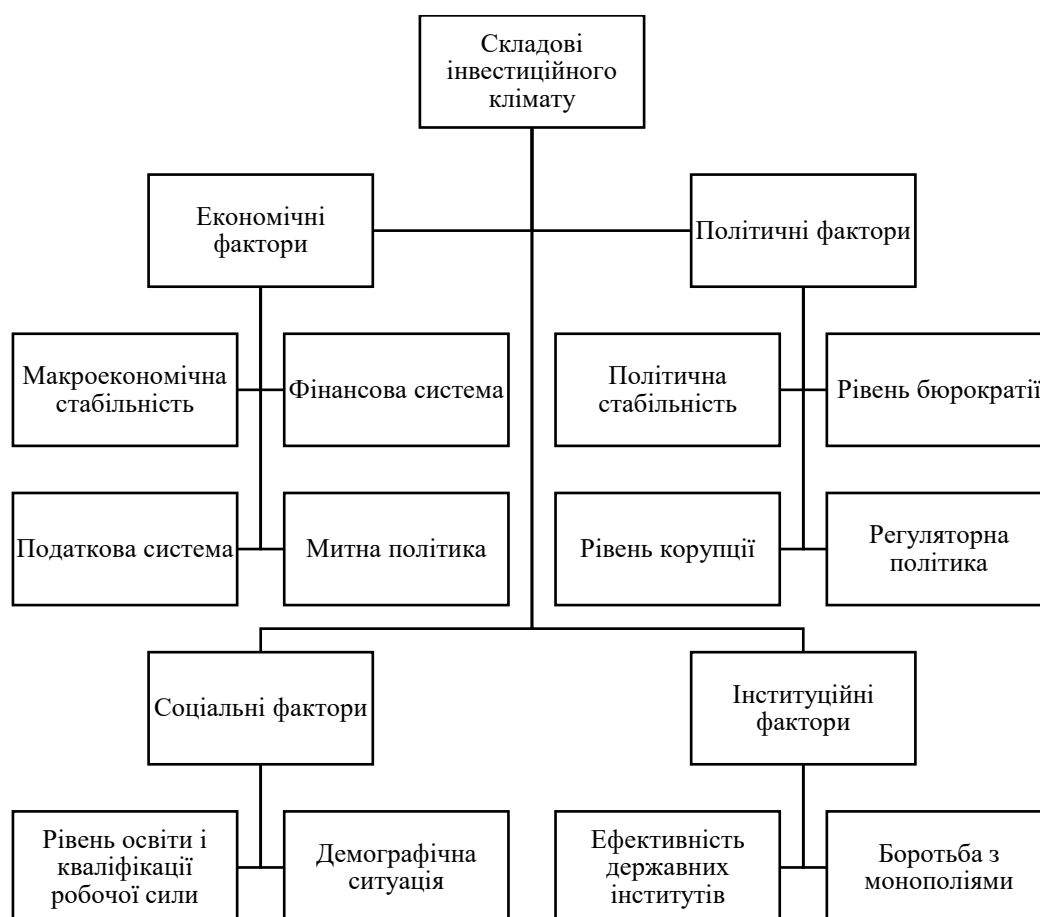

Рис. 1 – Основні складові інвестиційного клімату

Розглянувши на попередній схемі (рис. 1) чотири основні групи факторів, що формують інвестиційний клімат, слід звернути увагу на те, як саме вони проявляються в контексті агропромислового комплексу України. Особливості функціонування агропромислового комплексу України як об'єкта інвестування зумовлені його комплексною галузевою структурою, високою долею приватного фінансування, швидкою адаптацією в умовах воєнного конфлікту та активним залученням міжнародної підтримки. АПК України представлений мережею спеціалізованих підприємств та організацій, що охоплюють виробництво, переробку, транспортування, зберігання та маркетинг продукції, а також супутні послуги з ремонту техніки та впровадження наукових розробок, що створює широку ланку доданої вартості в країні.

АПК України є складною багаторівневою системою, що включає:

1. Сільське господарство:

– Рослинництво: вирощування зернових та олійних культур (пшениця, кукурудза, соняшник, ріпак), овочівництво, плодівництво, ягідництво - характеризується значною залежністю від природно-кліматичних умов, сезонністю виробництва та високим рівнем земельної ресурсомісткості;

– Тваринництво: розведення великої рогатої худоби, свинарство, птахівництво, вівчарство, молочне виробництво - має триваліші виробничі цикли та потребує значних інвестицій у кормову базу та утримання тварин.

2. Харчова промисловість: переробка сільськогосподарської сировини на готову харчову продукцію (виробництво хлібобулочних виробів, молочної продукції, м'ясних продуктів, олії, цукру, консервів тощо) - характеризується різноманітністю технологічних процесів та залежністю від якості та стабільності поставок сільськогосподарської сировини;

3. Суміжні галузі: виробництво сільськогосподарської техніки та обладнання, виробництво добрив та засобів захисту рослин, логістика та зберігання сільськогосподарської продукції, науково-дослідні установи та освітні заклади.

Кожна з цих підгалузей має свої особливості виробництва, технологічні вимоги, рівень рентабельності та інвестиційні потреби. До початку повномасштабної війни аграрний сектор генерував близько 10 % ВВП (усього агропродовольчий комплекс — 20 %) та забезпечував зайнятість 22 % робочої сили, при цьому більше 95 % інвестицій надходило з приватного сектору (сукупно понад 35 млрд дол. США щорічно), тоді як частка державних видатків складала лише 0,33 % ВВП [74].

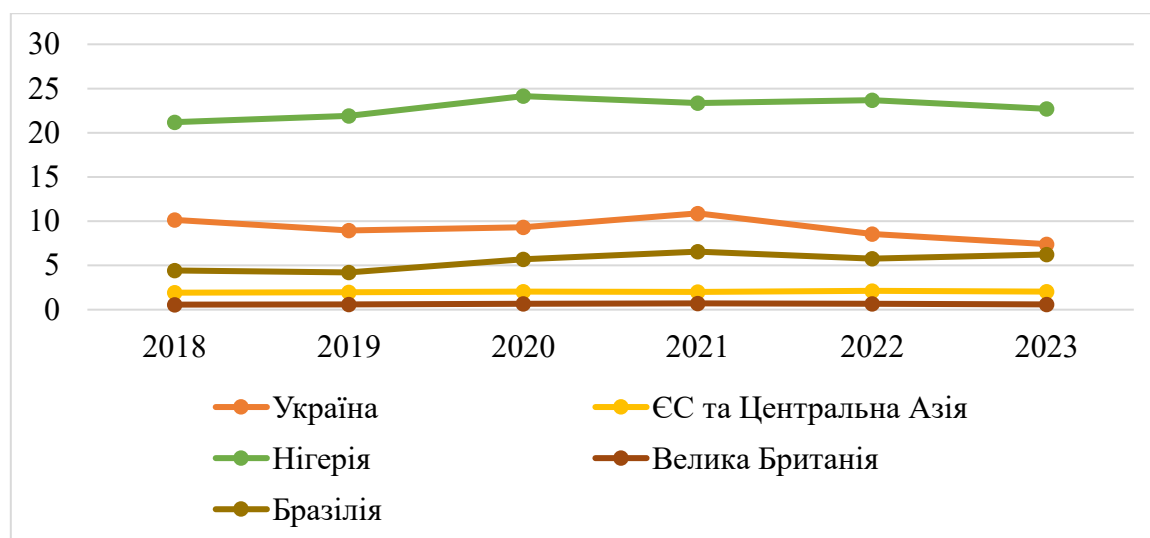

Рис. 2 – Частка доданої вартості продукції сільського, лісового господарства та рибальства у валовому внутрішньому продукті (%) [76]

З наведених даних бачимо, що частка сільського господарства у ВВП України істотно вища, ніж у країнах з розвинутою економікою (Великобританія — близько 0,6 %, ЄС і Центральна Азія — близько 2 %), але нижча, ніж у класичних аграрних економіках на зразок Нігерії (понад 21 %). До 2021 р. доля АПК в українському ВВП зростала — з 8,97 % у 2019 р. до 10,89 % у 2021 р., що свідчило про підвищення ролі аграрного сектору та зростання його внутрішньої вартості. Проте в умовах повномасштабної війни показник різко впав до 8,57 % у 2022 р. і продовжив зниження до 7,41 % у 2023 р. внаслідок впливу бойових дій: руйнування інфраструктури, перебої зі збутом та дефіцит інвестицій в АПК значно зменшили додану вартість сектору. Водночас порівняння зі світовими аналогами вказує на те, що Україна все ще зберігає значний аграрний потенціал, який може бути відновлений і примножений у післявоєнний період.

Для інвестиційного клімату це означає: по-перше, висока базова частка АПК у ВВП робить сектор стратегічно важливим і привабливим для капіталовкладень; по-друге, волатильність показників 2022–2023 рр. підкреслює потребу у механізмах ризик-менеджменту (страхуванні, держгарантіях, диверсифікації маршрутів експорту); нарешті, перспективи зростання до довоєнних рівнів залежать від модернізації інфраструктури, підтримки державою інноваційних технологій та відновлення міжнародної довіри інвесторів.

Слід також підкреслити роль землі як ключового ресурсу агропромислового комплексу України. Саме українські чорноземи завжди були високо привабливими не лише для вітчизняних агровиробників, а й для міжнародних інвесторів, зацікавлених у довгострокових інвестиціях в агровиробництво.

На рисунку 3 показано стійке зростання середньозваженої ціни за гектар сільськогосподарської землі в Україні — з приблизно 33 000 грн/га на початку 2022 року до майже 88 000 грн/га на початку 2025 року. Така динаміка свідчить про посилений попит на землю як основний ресурс АПК, обмеженість пропозиції та готовність інвесторів платити премію за можливість придбати «основний ресурс» аграрного сектору навіть у період невизначеності.

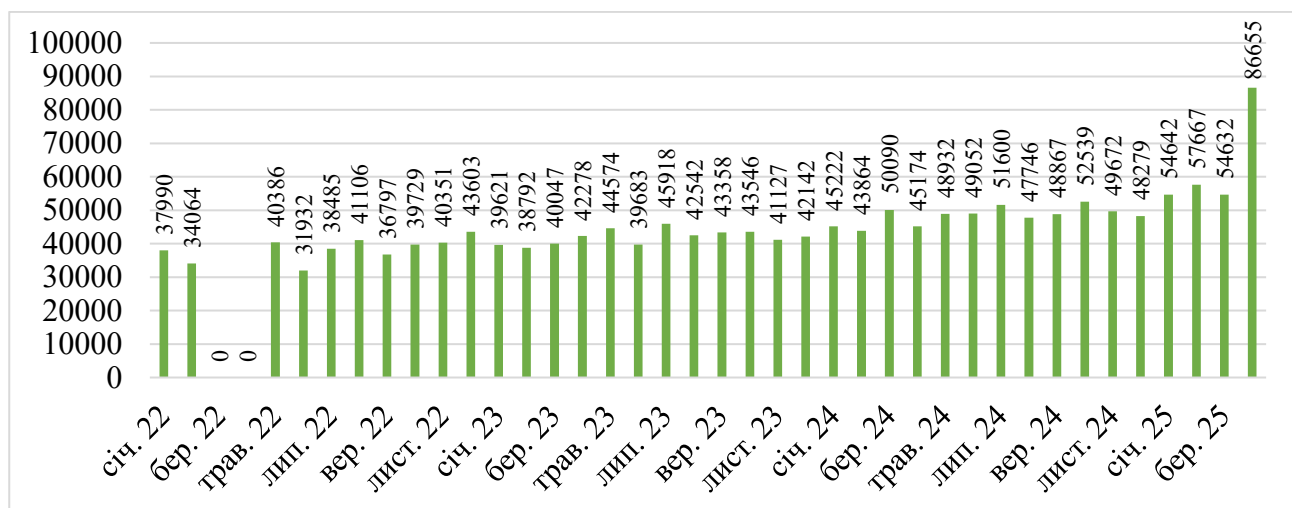

Рис. 3 – Середньозважена ціна за 1 га в Україні (грн) [81]

Наступний рисунок 4 демонструє волатильність обсягу капітальних інвестицій в аграрний сектор України за п'ять років і чітко відображає вплив зовнішніх шоків та поступове відновлення інтересу інвесторів. Падіння з 59 млрд грн у 2019 р. до 51 млрд грн у 2020 р. пов'язане із загальною економічною невизначеністю під час пандемії COVID-19, тоді як різкий стрибок до 70 млрд грн у 2021 р. свідчить про повернення довіри та активізацію довгострокових проєктів модернізації. У 2022 р., коли розпочалася повномасштабна війна, інвестиції знову обвалилися до рівня 2020 р. (50,7 млрд грн), відображаючи загострення політико-правових і логістичних ризиків.

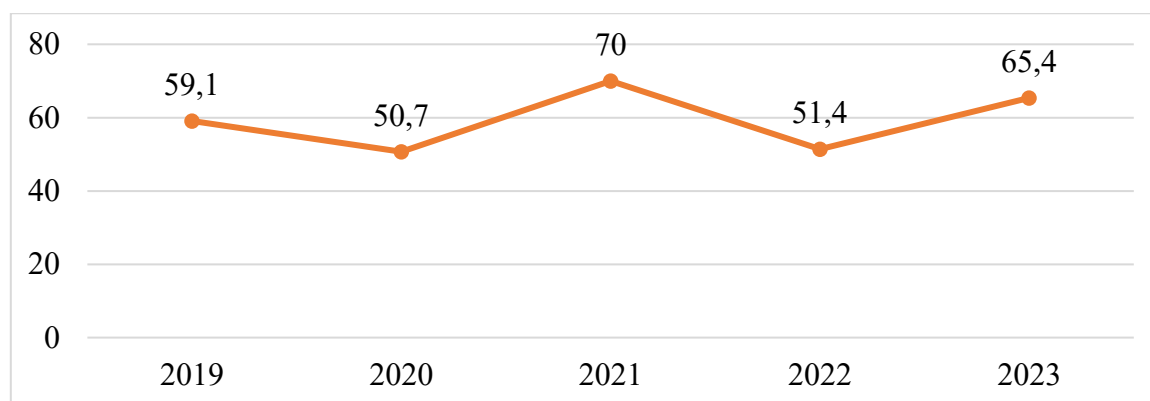

Рис. 4 – Капітальні інвестиції в аграрний сектор України (млрд. грн) [77]

Натомість у 2023 р. спостерігається відчутне пожвавлення до 65 млрд грн, що вказує на успішну адаптацію сектору до нових умов (диверсифікацію маршрутів експорту, активізацію державно-приватних партнерств) та поступове покращення інвестиційного клімату в АПК. Це підкреслює важливість розробки інструментів стабілізації та підтримки інвестицій, особливо в умовах економічної та безпекової невизначеності.

У рамках оцінки інвестиційного клімату АПК особливу увагу слід приділити спрямуванню капіталовкладень у матеріальну базу – сучасне технічне оснащення, без якої неможливі ні масштабні посівні кампанії, ні оперативне управління ризиками (зокрема захист рослин). На рисунку 5 проілюстровано середні суми інвестицій агрокомпаній у трактори, сівалки та обприскувачі в розрахунку на гектар площі в період 2018-2023рр.:

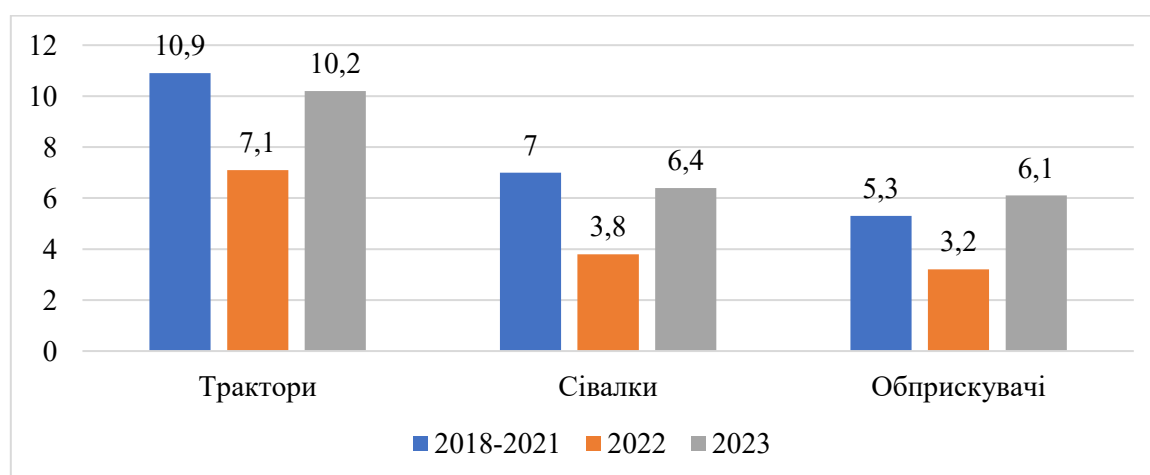

Рис. 5 – Середні дані інвестицій агрокомпаній у техніку (дол.США/га) [78]

З рисунку 5 видно, що найбільша частка інвестицій протягом аналізованого періоду спрямовувалася на закупівлю тракторів, та показники

капіталовкладень в оновлення тракторів та сівалок за 2023 рік вийшли на довоєнний рівень, а по обприскувачам навіть перевершили його на 15%.

Відтак для підвищення інвестиційної привабливості АПК у післявоєнний період необхідно поєднувати підтримку оновлення ключової механізації з заохоченням інвесторів вкладатися в технологічні рішення, що підвищують продуктивність та стійкість агровиробництва. Війна показала важливість розвитку власного виробництва техніки та новітніх технологій, в тому числі і в аграрному секторі. Здатність українських агровиробників забезпечуватися власною технікою, інвестиції у вітчизняне виробництво тракторів, комбайнів, сівалок, обприскувачів та іншої техніки не лише зменшують залежність від імпорتنих поставок, а й створюють додану вартість на внутрішньому ринку. Рисунок 6, який ілюструє обсяги капіталовкладень у виробництво та придбання нової техніки в Україні в 2019-2023 рр.

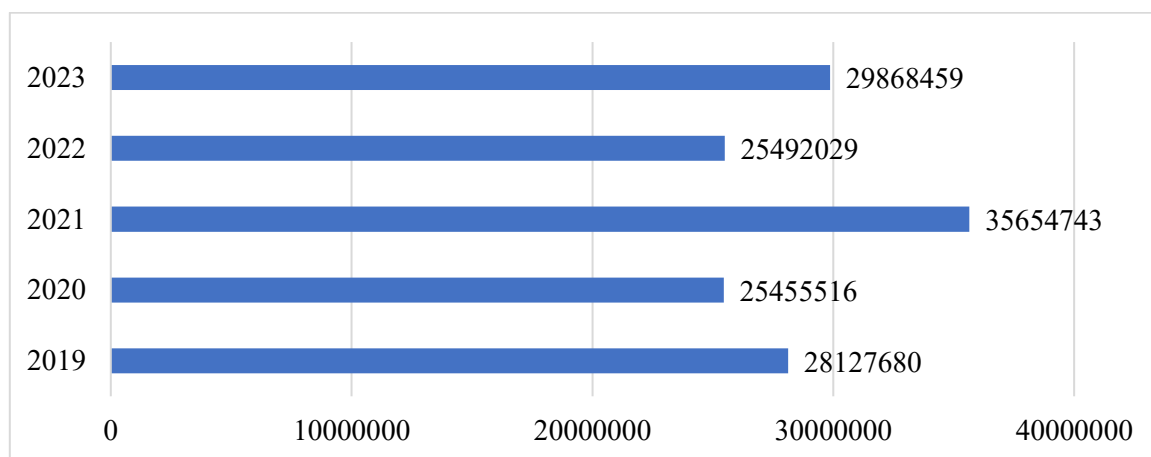

Рис. 6 – Інвестиції у виробництво сільгосптехніки/придбання та виготовлення нової техніки 2019 – 2023 рр. (грн) [79]

Зважаючи на велику кількість втраченої техніки (розбитої, знищеної, вкраденої та з врахуванням тієї, що залишилася на окупованих територіях), аграрії були змушені оновлювати матеріально-технічний парк, завдяки банківському кредитуванню та державним програмам підтримки та лізингу. Згідно даних рис.6 в 2023 р. обсяги інвестицій в оновлення парку сільськогосподарської техніки виросли до 29,9 млн грн. Така динаміка підкреслює важливість державних програм підтримки та розвитку напрямку

локального сільгоспмашинобудування як елемента підтримки інвестиційного клімату АПК.

Також сьогодні дуже важливо розвивати нові технології, які допоможуть мінімізувати об'єми ручної праці в сільському господарстві та знизити витрати. Сучасна цифровізація аграрного сектору поступово може перетворити традиційне господарство на високотехнологічну індустрію, що істотно знижує інвестиційні ризики та підвищує рівень прозорості для інвесторів.

Таблиця 1

Цифрові технології в агросекторі України 2022 – 2024 рр. [82, 83, 84]

Назва технології	Опис	Розвиток в Україні
Точне землеробство	Використання GPS-навігації, супутникових знімків, агрономічних датчиків та систем диференційованого внесення для підвищення ефективності агровиробництва.	До 60% агропідприємств використовують елементи точного землеробства. Найактивніше впроваджують Kernel, МХП, Астарта.
Блокчейн у ланцюгах постачання	Фіксація транзакцій, угод і логістичних даних у розподілених реєстрах для підвищення прозорості та захисту даних.	Проект Агробон тестує смарт-контракти. Міжнародна платформа Cerealia провела торгівлю українським зерном. Законодавча база на етапі формування.
Агродрони	Безпілотні літальні апарати, що використовуються для обприскування, аерозйомки, моніторингу та посіву.	У 2023 році дронами оброблено понад 3 млн га. Найбільші оператори: DroneUA, SkyAgro. До +4% врожаю, економія пального і води, зменшення шкідливих викидів.
Цифрові платформи	Farm Management Systems, онлайн-карти, облік добрив, автоматизація техніки та документообігу.	Сервіси на кшталт AgriChain, Cropio, AgroOnline активно впроваджуються в середніх і великих господарствах. Агропідприємства інтегрують аналітику та ERP.

У сукупності ці технології не лише підвищують операційну ефективність агровиробництва, а й формують прозору, підзвітну для донорів і банків екосистему, в якій капітал можна вкладати з чітко окресленими ризиками та очікуваним фінансовим результатом.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз переконує, що агропромисловий комплекс навіть у розпал війни залишається ключовим опорним сектором економіки України: він формує помітну частку ВВП, забезпечує основні валютні надходження завдяки експорту сільськогосподарської продукції і демонструє стійкий попит на земельні активи, що підтверджується подвоєнням середньозваженої ціни гектару за 2022-2025 рр. Проте інвестиційний клімат залишається вразливим до безпекових і фінансових шоків: війна, політичні ризики, інфляція та зростання виробничих витрат, логістичні ризики здатні нівелювати навіть найоптимістичніші бізнес-плани. Ситуацію частково вирівнює активна цифровізація: поширення систем точного землеробства, блокчейн-відстеження ланцюгів постачання та використання агродронів роблять операційні показники прозорими й знижують інформаційну асиметрію між позичальником та інвестором. Однак масштаб приватних ініціатив недостатній для повноцінної модернізації, а отже без цілеспрямованої державної політики та залучення довгострокового міжнародного фінансування галузь ризикує втратити конкурентні переваги в післявоєнному періоді.

Для сталого розвитку агросектору потрібне стратегічне бачення та комплекс дій від держави: розробка конкретних заходів, направлених на відновлення найбільш постраждалих територій, підтримку слабких напрямків, імпортозаміщення, інвестиції в побудову складських та переробних комплексів, розширити податкові стимули для інноваційної техніки й експортоорієнтованої переробки, розробити пакети підтримки для створення малих фермерських господарств. Одночасно варто розглянути можливість державної системи страхування політичних, воєнних і природно-кліматичних ризиків за участю міжнародних агентств.

Продумана стратегія та зважені заходи мають бути направлені на заохочення внутрішнього інвестора, а гарантії та підтримка держави дозволить розвинути малий та середній бізнес, який може стати з одного боку активним учасником відбудови та сталого розвитку АПК, а з іншого боку хазяїном, власником та основним інвестором в Україні.